

L'ESTUDIANT JOSEP MASSOT, COL·LECTOR DE CANÇONS POPULARS A MALLORCA

Salvador Rebés Molina
Grup d'Estudis Etnopoètics

Estarem tots d'acord amb la justa apreciació de Jaume Guiscafrè segons la qual el P. Massot ha estat, sobretot, historiador i editor del folklore als Països Catalans, atès que la seva aportació com a folklorista es limita als primers treballs que va publicar sobre el romancer de les Illes Balears (Temporal 2017: 149). És per això mateix que m'ha semblat adient de ressaltar avui els inicis folklòrics de Josep Massot i Muntaner, com a sentit homenatge a la seva figura.

Segons les bibliografies de Colón-Martínez-Perea (2004), Martí-Moran (2012) i Roca (2021), la primera publicació de Massot seria l'article de 1961 «El romancero tradicional español en Mallorca», a la *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares* (RDTP). Ell preferia encetar la relació de llibres i opuscles annexa a la «Petita història personal» (Massot 2012: 179-191) amb el primer en llengua catalana, l'«Aportació a l'estudi del Romancer balear», de 1964. Ara bé, totes aquestes bibliografies, referides com és de lògica a l'obra impresa, desatenen un article anterior, de 1960, editat en ciclostil. Convé tenir-ho en compte perquè es dona la circumstància que el Massot folklorista s'estrena justament en aquella mena d'article liminar. Ho apuntava així un amic seu, l'escriptor Albert Manent, a les planes culturals del diari *Avui*: «A setze anys Massot va començar la carrera de lletres a Barcelona. L'any següent ja va publicar el seu primer article sobre el romancer balear a la revista ciclostilada *Atrio* de la seva facultat» (Manent i Segimon 1995). I ho ha repetit fa no fa gaire, en termes similars, el seu fill Jordi Manent: «Publica el seu primer article, sobre romancer balear, a la revista universitària ciclostilada *Atrio*» (Manent i Tomàs 2021: 543).

Disposada en un format de 21 cm, pàgines no numerades i tapes de cartolina, *Atrio* es devia a l'èmpenta cultural dels joves antifranquistes que controlaven el SEU de la Universitat de Barcelona:¹ «Editada S.E.U. de Filosofía y Letras. Multicopias Marfel, Casanovas, 81». Que fos universitària i de curta durada, quatre números, tots quatre de 1960, no hauria d'anar en detriment de l'atenció que mereix. Ben al contrari:

A «*Atrio*» s'hi reflectien els diversos tipus d'inquietuds dels estudiants del moment: homenatge i admiració per alguns professors, com José M. Valverde, Manuel Sacristán, i Jau-

1 Els falangistes havien perdut el control del SEU (Sindicato Español de Estudiantes) després del tombant polític de 1957. En paraules del P. Massot, «te'n donaven un carnet quan et matriculaves per primer cop a la Universitat. Però tot s'acabava aquí. Més encara, en temps meu el PSUC s'havia infiltrat dins el SEU i hi ocupava tots els càrrecs» (Ginard 2021: 43). I és que «la tàctica de penetració en les seves estructures de base apareixia clarament com la imposició de noves possibilitats d'auto-organització i de reunió, i com un procés d'anar forçant nous àmbits d'activitat sindical lliure» (Colomer 1978: 152).

me Vicens Vives (aquest amb motiu de la seva mort);² crítiques a les estructures del SEU; àmplies i renovadores referències culturals: Camus, Brecht, Walt Whitman, Tàpies, Espriu (que havia anat per segona vegada a la Universitat el febrer de 1960 a llegir *La pell de brau*), Bardem (gran èxit de *La muerte de un ciclista* al cine-club universitari), i també cites de pensadors de la resta de l'estat espanyol, Ortega y Gasset, Marañón, Unamuno, tot i que, com hem apuntat, la seva influència venia garbellada per la consciència del fet nacional català (Colomer 1978: 159).

Entre els seus redactors descobrim noms de futur brillant, literari o acadèmic: Laureà Bonet, Francesc Espinet, Luis Maristany, Manuel Vázquez Montalbán... El professor Bonet recorda que van desistir de continuar-ne la publicació després d'algunes topades amb la censura.³

Massot té 18 anys i tres mesos quan publica «El Romancero balear», a la part final del número 1 d'*Atrio* (febrer de 1960). És tracta d'una col·laboració aïllada, obra d'un alumne de segon curs de *comunes*. El tema escollit dissona en aparença amb la tònica d'actualitat que regia la revista, articles sobre Albert Camus, el teatre de Bertolt Brecht, el film d'Alfred Hitchcock *Falso culpable* (*The Wrong Man*, 1956), estrenat a Espanya pocs mesos abans, així com poemes de Miguel Hernández i Walt Whitman, estimadíssim per a la generació *beat* dels cinquanta. En aparença, he dit, perquè ell també volia documentar una realitat vivent:

... en Ibiza se encuentran actualmente los romances más bellos y, tal vez, los más completos de todo el ámbito cultural catalán [...]. En Menorca [...] lo publicado es muy poco, pero sabemos que los romances siguen vivos allí [...]. En Mallorca los romances eran, hasta hace muy poco, las canciones más empleadas para los más variados trabajos: recoger aceitunas, coser, lavar, dormir a los niños...

No queremos insistir más en este aspecto, sobre el cual estamos preparando un extenso estudio.

Fet aquest preàmbul, l'article se centra en una versió de *Señas del esposo* (IGR 0113)⁴ recollida personalment a Mallorca: «Este romance, *Las señas del marido*, está muy difundido, tanto en la Península como en América», i remetia llavors a l'*Antología de poetas líricos castellanos*, de Marcelino Menéndez Pelayo, i a *Los romances de América y otros estudios*, de Ramón Menéndez Pidal, tot afegeint encara que «en Aragón –según amable comunicación del Dr. Blecua– era hasta hace poco una canción de corro». És a dir que ja n'havia donat notícia al seu professor i catedràtic de Historia de la Lengua y de la Literatura Española, José Manuel Blecua Teijeiro (Alcolea de Cinca, Osca, 1913-Barcelona, 2003). El P. Massot guardava un gran record d'en Blecua *padre*: «Amb en Blecua, un altre professor excel·lent, ens vàrem fer molt amics, fins al punt que volia que

2 El curs 1959-1960 s'havia traslladat de la Facultat de Lletres a la de Ciències Econòmiques.

3 Estic molt agraït al Dr. Laureà Bonet Mojica per haver-me atès amb tanta cordialitat.

4 Índice General del Romancero (IGR). En línia: <<http://depts.washington.edu/hisprom/router.php>> [Consulta: abril de 2023].

em quedés amb ell a la Universitat. Fins i tot, quan vaig entrar a Montserrat, els primers dies em venia a veure molt sovint i em deia: “¡Salte, que le [sic] necesito!” (Bover-Llanas 2025: 68). Tornant a l'article, l'autor advertia seguidament que els dotze primers versos del seu romanç (escrits en heptasil·labs) «no se encuentran en ninguna de las [versiones] que conocemos; al parecer, proceden de una contaminación con otro romance, *El Conde Sol*, también muy abundante en la tradición oral», encert notable de l'estudiant Massot perquè és veritat que hi ha un encreuament inusual de *La condesita* (IGR 0110, dit aquí *El Conde Sol*), observable també en altres territoris. La pulcritud fonètica del col·lector remarcava, així mateix, la imperícia del poble mallorquí a l'hora d'emetre romanços castellans:

- 01 –¿Por qué no te casas, hija?–
 –Yo no me quiero casar, padre,
 que condé en el mundo está
 que me don la bendición
 05 y yo le iré a buscar.– [...]
 13 ¿Mi has visto mi marido.
 por la guerra alguna ves? etc.

La informadora era una dona senzilla, «una vieja sirvienta de nuestra familia, Francisca Vidal, de Estellencs». Pel que he pogut esbrinar,⁵ Francesca Vidal Palmer, na *Sibil·liva* o *Xibil·liva*, d'uns 70 anys, era filla de cas Xibiliva d'Estellencs, a la Serra de Tramuntana (Mallorca), i servia a casa de la tia àvia Mercè Massot i Planes (Palma, 1894-1981), al primer pis del carrer del Palau núm. 6 de Palma.⁶ Gràcies a una nota al peu del romanç, la núm. 6, sabem que no era un document aïllat, trobat a l'atzar: «Poseemos una variante en una versión parcial, recogida de boca de Margarita Cabot, de Pòrtol, verdadero archivo folklórico». Aquesta Margalida Cabot Mascaró (1908-1985), de can Freixura, vídua des de la dècada dels cinquanta, era la minyona de casa seva.⁷ Com veiem, havia començat ja a explorar a l'entorn familiar. I podem intuir el perquè.

En un bell parlament, llegit a Palma el mes de febrer de 2008, el P. Massot agràia el privilegi d'haver nascut en una casa plena de llibres, on regnaven per un igual l'amor a la literatura i a la llengua catalana, destacava a continuació la importància «dels meus primers temps de formació, quan els professors suc-

5 Dec la informació sobre l'arxiu familiar Massot-Capò-Planes (Pòrtol, Marratxí) a la col·laboració del seu propietari, Biel Massot i Muntaner. L'agraïment més sincer. Vegeu també l'article de Biel Massot en aquest mateix volum i l'evocació familiar que va publicar al *Diari de Mallorca* (B. Massot 2021).

6 «I continuà allà, tenia més de noranta anys, fins a la fallida de la tieta Mercè. Llavors tornà al seu poble, amb la seva neboda Bel “Gendre”. No va sobreviure massa a la desaparició de la tieta, a la qual guardava i defensava de manera fidelíssima. Estava molt per en Pep [...] feia una festa cada vegada que aquest, ja estant a Montserrat, tornava a l'illa» (B. Massot 2021).

7 «Sa Madoneta. Una persona molt estimada a la casa [...] apreciava molt en Pep, “Pepet”, que li deia ella. Òbviament, l'apreci era mutu. Deixà aquest món el 24 de gener de 1985» (B. Massot 2021).

cessius o simultanis em varen animar a seguir endavant el camí de les lletres», i citava, en aquest sentit, la dedicatòria de Francesc de B. Moll, escrita en una *Gramàtica històrica catalana* que li va regalar el seu pare en acabar el batxillerat: «Al jove Josep Massot i Muntaner, futur filòleg, amb els millors auguris» (Massot 2008: 236-237). No és gens estrany, doncs, que el seu pare, Guillem Massot i Capó (Palma, 1913-Pòrtol, 2004), metge humanista, apassionat per la música i els llibres, li confiés al cap de poc, durant el primer curs de carrera, la responsabilitat d'editar la part textual i documental de la rica col·lecció de cançons populars mallorquines aplegada per l'avi Josep Massot i Planes (Palma, 1876-Pòrtol, 1943). I s'hi va posar a fons, naturalment:

el mestre Manuel Palau, aleshores director de l'Institut de Musicologia Valenciana, s'interessà espontàniament pel material del meu avi i arribà amb el meu pare a un acord per tal de publicar-lo íntegre. Jo mateix, que en aquell temps iniciava la carrera universitària [curs 1958-1959], vaig ésser encarregat de preparar el Cançoner des del punt de vista literari i de redactar-ne els pròlegs corresponents. Un cop més, les dificultats econòmiques s'imposaren i impossibilitaren el benemèrit mestre Palau (traspassat el 1967) de complir els seus compromisos, malgrat tota la seva bona voluntat (Massot 1984: 11).

I encara: «el meu avi havia recollit una important col·lecció de cançons populars i en vaig preparar una colla de volums que havien de sortir a València, però una crisi a l'Institut de Musicologia Valenciana ho va impedir» (Ginard 2021: 51-52).⁸ Tot plegat suggereix l'any 1959 com a data inicial del seu interès recollector, al voltant d'aquell projecte editorial. Del 59 és una *Delgadina* publicada més tard sota el títol *El rei tenia tes filles* (Massot 1964: 112, núm. 32 e). En qualsevol cas, a l'article de la RDTP hi ha una indicació clara i segura: «Todos los romances citados han sido recogidos personalmente, salvo indicación en contra, durante el verano de 1960, en Pòrtol, pequeño pueblo de casi dos mil habitantes, situado a 13 kilómetros de Palma, con cine, radio y televisión (consignamos estos datos para escarmiento de eternos pesimistas que consideran completamente perdido nuestro Romancero)» (Massot 1961: 162). Llegiu també aquesta carta, inèdita fins ara, tramesa ni més ni menys que al director de la Real Academia Española. L'obliterat del sobre indica que es va expedir el juliol de 1960, el dia 23 potser («3» dubtós):

Sr. D. Ramón Menéndez Pidal
Madrid

Querido don Ramón:

Soy un estudiante de Letras (el año próximo⁹ empezaré el primer curso de Románicas) y, aconsejado por mi maestro José M. Blecua, ocupo una parte de mis vacaciones en recoger romances tradicionales de Mallorca, tanto exclusivamente catalanes como mezclados

8 L'obra editada amb la col·laboració musical de Baltasar Bibiloni (Massot 1984) recull únicament la part que es va presentar el 1910 a un concurs del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes.

9 És a dir «el curs proper», 1960-1961.

catalán y castellano o exclusivamente castellanos (aunque la mayoría de veces están en un español bárbaro).

Como Vd. sabe, hace bastantes años que su nieto Diego Catalán y Álvaro Galmés,¹⁰ estuvieron en Mallorca, buscando “La boda estorbada”, que encontraron en abundancia, y “Gerineldo”, que encontraron únicamente contaminado al final de “La boda estorbada”.

Hace un par de días que, por pura casualidad, recogí una versión no demasiado mala de “Gerineldo”, y me atrevo a enviársela, por si puede serle de alguna utilidad para su magnífico Romancero o para sus trabajos de geografía folklórica.

Disponga siempre, en cualquier cosa, de su afmo. s. s.

José Massot.¹¹

Al col·lector novell, que devia tenir fresca la lectura de *Cómo vive un romance. Dos ensayos sobre tradicionalidad* (1954) –obra conjunta de Menéndez Pidal, el seu net Diego Catalán i el seu nebot Álvaro Galmés–, li va omplir de goig la sort d’haver aconseguit un *Gerineldo* en estat pur, a diferència de Catalán i Galmés, i en un rapte d’atreviment va decidir d’enviar-lo a don Ramón. L’esment al Dr. Blecua valia per justificar d’alguna manera la rara audàcia de qui no havia encetat encara l’especialitat de Romàniques. Vet aquí, doncs, que la petita correspondència entre Massot i Menéndez Pidal no es remuntava exactament al primer article de la RDTP, el 1961, per més que ho hagi dit ell mateix (Massot 2008: 239; Ginard 2021: 48), sinó a la felicitat troballa d’un *Gerineldo* mallorquí, el juliol de 1960. L’adjuntava en un full a part, sense música, mecanoscrit amb tota cura en versos cesurats. Títol i capçalera: «JARINEL·LO (GERINELDO). Recogida por José Massot Muntaner, de Antonia Company, 40 años, Pòrtol (Mallorca). 1960». La portolana Antònia Company i Mut era, i va ser durant molts anys, la modista de casa seva. Altrament, de certs detalls del text es desprèn que havia començat a treballar l’article de la RDTP, al qual anava destinat. Ambdues fonts, carta i article, van servir per al volum corresponent del *Romancero Tradicional*: «Versión de Pòrtol (ay. Marratxí, p. j. Palma, *Baleares*), dictada por Antonio Company, de 40 años. Recogida por JOSÉ MASSOT MUNTANER [en 1960], publicada en *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, XVII (1961), pág. 171. Manejamos también una copia enviada a R. Menéndez Pidal en 1960» (RTLH-7 1975: 49-50, núm. I. 291). Noteu l’errada *Antonio* per Antònia. La resposta de don Ramón, escrita durant el seu descans estival a San Rafael (Segovia), deia el següent:

10 Sobre Diego Catalán Menéndez Pidal (Madrid 1928-2008) i l’obra del *Romancero Tradicional de las Lenguas Hispánicas* (RTLH), vegeu Cid 2012. I sobre Álvaro Galmés de Fuentes (Madrid 1924-2003): <<https://dbe.rah.es/biografias/21469/alvaro-galmes-de-fuentes>> [Consulta: abril de 2023].

11 Escrita a mà, s’ha conservat al calaix de *Gerineldo*, junt al romanç. Agraïixo al Dr. Jesús Antonio Cid Martínez, president de la Fundación Menéndez Pidal, l’accés a aquesta documentació, l’existència de la qual em constava des dels anys 80, arran de la meua recerca de materials catalans a l’arxiu Menéndez Pidal.

Sr. D. Jose Massot Muntaner

Mi querido aunque desconocido amigo: muy cordialmente le agradezco el romance de *Gerineldo* solo, que por lo visto es raro ahí en Mallorca. Ingresas en mi colección, con el nombre de Vd., esperando que su recolección ahí sea excelente y se publique algún día. Mucho me satisface haya Vd. seguido la indicación del señor Blecua.

Que sea Vd. perseverante en ella le desea en nombre del Romancero Hispánico, suyo afectuoso

R. Menendez Pidal

CHAMARTÍN-MADRID TELÉF. 33 05 80

L'esforç de preparació que exigia el cançoner de Massot i Planes s'entreveu tant en aquelles lectures pidalines com en la frase d'*Atrio* «... estamos preparando un extenso estudio». El primer tast de l'estudi en qüestió és l'article que venim esmentat de la RDTP, «un article de tema literari, sobre el Romancer espanyol a Mallorca, que vaig enviar a una revista especialitzada de Madrid per recomanació de Blecua» (Ginard 2021: 48). De nou, l'ombra tutelar del professor. D'aquest treball, més públic i conegut que el de 1960, cal destacar-ne, en concret, la llista de romanços editats:¹³ 1. *Tamar* (0140); 3. *Don Bueso*, (0169); 5. *Las señas del marido* (0113); 6. *La boda estorbada* (0110)¹⁴; 7. *El conde Alarcos* (0503); 11. *Bernal Francés* (0222); 12. *La esposa infiel* (0234); 13. *Delgadina* (0075); 14. *Blancaflor y Filomena* (0184); 15. *Gerineldo* (0023)¹⁵; 17. *La doncella que va a la guerra* (0231); 18. *La pedigüña* (0204), i 19. *La carta de navegar* (0457). I a sobre indicava tres balades més de recerca personal, *La porquerola*, *El comte Arnau* i *El rei mariner*, que no podien cabre en una selecció titulada el «El romancero tradicional español en Mallorca».

Certament, seguia la línia de Menéndez Pidal, «però marcant distàncies respecte a ell en algun cas» (Massot 2008: 239). Per exemple, sobre *Gentil dona, gentil dona*: «los supuestos catalanismos que hacen de este romance en opinión –respetable, pero equivocada– de Menéndez Pidal, la primera versión bilingüe conocida, no obedecen más que al desconocimiento o al conocimiento imperfecto del español por parte de Jaume d'Olesa» (Massot 1961: 160). Així li agraiïa don Ramón la separata del treball, no perdent de vista el dissentiment sobre Olesa i el seu romanç:

12 Escrita a mà amb les indicacions de capçalera i peu impreses. Arxiu privat Massot i Muntaner.
13 Títol i número de l'article + número IGR entre parèntesis. Llàstima que no hi hagi més dades de recerca.

14 Reeditada al RTLH-4 1970: 256, núm. V. 305. Pertany al subtipus mediterrani, igual que l'exordi associat a les *Señas del esposo* publicades a *Atrio* (Massot 1960).

15 És la versió tramesa per carta a Ramón Menéndez Pidal.

21 de Julio de 1961.

Sr. D. José Massot Muntaner
MARRATXÍ.

Mi distinguido amigo:

Con gran satisfacción recibo su trabajo "El romancero tradicional de Mallorca" en el que nos deja Vd. ver una rica colección de romances mallorquines, con la que viene Vd. a acrecentar muy oportunamente el caudal de romances de esa isla, cuyas primicias nos dió Aguiló. El Romancero hispánico tendrá con Vd. una deuda muy grande.

Mi enhorabuena por este interesante estudio general del romancero mallorquín. Con cordiales saludos queda suyo,
Menendez Pidal

[PS]

Si tuviera Vd. otro ejemplar de la tirada aparte se lo agradecería; llegó tan arrugado el que Vd. me envió, que no se leen algunos pasajes.

¿Cómo cree Vd. que J. de Olesa aprendió en Italia su romance? Es porque hoy no se conoce en Mallorca? Pudo perderse. Toda descastellanización de los romances en Cataluña es gradual. Le escribo muy deprisa y no sé si dejo de comprender bien su pensamiento. Le agradecería mucho cualquier aclaración que quiera hacerme.

A l'arxiu familiar de Pòrtol, on es conserva aquest document, hi ha també una còpia mecanoscrita de la contesta de Massot:

Querido don Ramón:

Acabo de recibir su carta, que me ha hecho muchísima ilusión, por ser este mi primer trabajo. Le agradezco sus elogios, ciertamente inmerecidos. Me es muy grato comunicarle que este artículo no es sino un avance y estudio de algunas cuestiones preliminares, de un trabajo más extenso que, D. m., publicaré en el próximo volumen de "Estudis Romànics", del I. d'E. C., dirigidos por R. Aramon i Serra. Naturalmente, le enviaré una separata en seguida que se publique.

Le mando por correo aparte el ejemplar que me pide. No acabo de comprender qué ha pasado con ése, porque todos los demás han llegado muy bien.

Respecto a lo que me pregunta acerca del romance de Jaume de Olesa, me sorprende mucho que mi pobre opinión pueda interesarle. Creo que mi pensamiento, que queda en mera hipótesis, queda bastante claro en el cuerpo de mi trabajo, aunque no lo doy muy ampliado porque no trato de escribir un artículo sobre él, sino sobre el conjunto del romancero propiamente español. La razón de la no conservación actual en Mallorca no es la única que aduzco, aunque es de bastante peso (creo que estamos volviendo algo al positivismo¹⁷ de su juventud, tal vez equivocadamente, pero no podemos escapar al signo del tiempo). En realidad solo se conoce un texto catalán de *La dama i el pastor*, recogido

16 Carta mecanografiada en paper de capçalera impresa, amb signatura i postdata manuscrites. Arxiu privat Massot i Muntaner.

17 Escrit i ratllat després: «racionalismo».

Fig. 2. Resposta de Menéndez Pidal a l'estudiant Massot i Muntaner (estiu de 1960).

RAMÓN MENÉNDEZ PIDAL

En D. Jose Massot Muntaner

38
Mi querido aunque desconocido amigo: muy cordial-
mente le agradezco el romance de Gerineldo solo, que por
lo visto es raro ahí en Mallorca. Ingresa en mi colección,
con el nombre de Vd, esperando que su colección ahí sea
excelente y se publique algún día. Mucho me satisface
haya Vd. seguido la indicación del señor Blew

Que sea Vd. perseverante en ella le desea en nombre
del Romanero Hispánico, susyo afectuoso

R. Menéndez Pidal

CHAMARTÍN-MADRID

TELÉF. 33 05 80



Fig. 3. L'universitari Josep Massot i la seva mare, Margalida Montaner i Massanet.



Fig. 4. Les informants Francesca Vidal i Margalida Cabot, Josep Massot amb el seu germà Biel, l'àvia Antònia Capó i Garau i la tia àvia Mercè Massot i Planes.

por Juan Amades en su desdichado *Cançoner*, y no acaba de convencerme demasiado la absoluta pureza de su vocabulario catalán. Pero creo que un argumento bastante convincente es el de la no tradicionalidad de los otros poemas contenidos en el manuscrito de Florencia, publicados por Levi en un artículo, que no he visto citado en ningún sitio, de “*Estudis Universitaris Catalans*”.¹⁸ De todas maneras, como ya decía anteriormente, todo esto no pasa de mera hipótesis. No podemos seguir afirmando así que Olesa sentía nostalgia de su tierra y escribía canciones oídas en ella, al menos de una manera absoluta.¹⁹ Respecto a cómo aprendió en Italia su romance, confieso mi ignorancia, que es exactamente la misma que si me preguntase cómo lo pudo aprender en Mallorca.

Me honrará mucho cualquier duda que pueda ofrecérsele sobre éste o cualquier otro punto del romancero catalán, y se la contestaré, siempre que pueda, con muchísimo gusto.

Reciba todo el afecto de su discípulo...

És d'encomiar la crítica precoç de Massot davant Joan Amades, l'oracle del folklore català, a qui tothom veia de tan bon ull: «en su desdichado *Cançoner*». La referència a «un trabajo más extenso», pendent de publicació, apuntava a l'«Aportació a l'estudi del romancer balear», guanyadora recent d'un accèssit al Premi Jaume I de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), el 17 d'abril de 1961, a proposta de Ramon Aramon i Serra, Agustí Duran i Sanpere i Josep Maria de Casacuberta. Parem atenció a la data, un any i escaig posterior a *Atrio*. Així evocava el P. Massot la seva descoberta de l'IEC:

En efecte, cap al 1960 vaig contactar amb l'Institut d'Estudis Catalans perquè havia presentat als seus premis un petit treball que hi va guanyar un accèssit i que després, molt augmentat, va esser publicat a la revista *Estudis Romànics*. Llavors vaig parlar amb el secretari general de la casa, Ramon Aramon i Serra, que casualment era el pare d'una companya del curs anterior (Núria Aramon i Stein), que també feia Romàniques. Aramon em va explicar que l'Institut disposava d'una espècie d'universitat paral·lela, els Estudis Universitaris Catalans, on vaig estudiar durant dos cursos literatura catalana, amb Joaquim Molas, que havia estat deixeble de Jaume Vicenç Vives i que sempre relacionava història i literatura, tal com havia après durant el temps que va fer de lector a Liverpool (Ginard 2021: 43).

De seguida rebrà l'encàrrec d'escriure recensions per als *Estudis Romànics* del senyor Aramon, la major part sobre literatura hispànica i folklore literari, recensions distribuïdes entre els dos volums que eren en curs d'edició, el 6 (formalment, de 1959) i el 7 (de 1959-1960). I sobretot, la seva «Aportació...» tindrà l'honor de compartir el núm. 7 amb articles d'Arthur Hubert Terry i d'Antoni M. Badia i Margarit. Com eren temps difícils, l'aparició d'aquell volum setè, notificada a Menéndez Pidal l'estiu de 1961, es va fer esperar fins el 1964 (igual que el tiratge a part, aprovat per l'IEC el 6 de maig de 1961).²⁰

18 S'estava referint a Ezio Levi, «Poesie catalane in un codice fiorentino», *Estudis Universitaris Catalans*, núm. 15 (1930): 160-167.

19 Afegit a mà: «al menos de una manera absoluta».

20 Mentrestant en va fer una versió en castellà, com a tesina de llicenciatura (Ginard 2021: 51).

Assaig de joventut, bastit amb una riquesa bibliogràfica singular, l'«Aportació...» exhibia dos atributs inherents als estudis futurs de Massot i Muntaner, que són l'alt nivell documental i la visió panoràmica de la llengua i la cultura catalanes, aplicada en aquest cas a la balada:

Cal estudiar urgentment en quina proporció s'han produït les influències ultrapirinenca i peninsular, des de quina data, amb quina intensitat, etcètera; cal estudiar, també, els temes típicament catalans, que són més que hom no creu; cal estudiar, finalment, el Romancer català en tota la seva extensió, sense que aparegui, com fins ara, mutilat, incloent-hi els romanços balears, valencians i algueresos [...]. Avui iniciem una part d'aquesta tasca, intentant de presentar una visió de conjunt del Romancer balear en tota la seva amplitud i des d'una variada gamma d'aspectes (Massot 1964: 63-64).

Així, un cop obert el radi d'estudi a tota la baladística balear –espanyola i autòctona–, resultava un catàleg de 68 títols, que serien 69 si hi comptàvem el *Mambrú* apuntat en nota de darrera hora. La secció de Textos (sense música) conté vuit peces de la seva recerca, que són els títols i números següents: 4. *La porquerola* (IGR 0148); 7. *La mala sogra* (IGR 1017, *Sota el pont de Lió*); 8. *L'Adúltera* (IGR 0222 [Bernal Francès]); 10. *El rei tenia tres filles* (IGR 0075, *Delgadina*)²¹; 14. *El fill del rei* (IGR 2694); 15. *Les transformacions* (sense IGR); 16. *La dama d'Aragó* (IGR 0107), i 19. *La llàntia del rei moro* (sense IGR). A part d'això, diu haver recollit també *El bon caçador*, *El petit vailet*, *El rei mariner*, *La carta de navegar* i *La Pepa*. Tot i que la referència temporal més clara torna a ser l'any 1960, hi ha un testimoni de 1959 (*El rei tenia tres filles*, núm. 32 e) i un altre de 1961 (*L'Adúltera*, núm. 29 g).

Mentre esperava l'aparició del catàleg balear, Massot va enviar un segon article a la RDTP, publicat el 1962, l'objecte del qual eren altres gèneres de cançons populars: les que ell anomena *de mètrica irregular* i les cançons curtes. Una altra novetat important eren les transcripcions musicals, degudes al seu amic Mn. Joan Mateu. Però l'atenció principal la rebien les gloses. Primerament, a fi d'aclarir, contra el parer de Joan Amades, però també el dels seus mestres Francesc de B. Moll, Ramon Aramon i Rafel Ginard, que les cançons curtes (corrandes o gloses), igual que les balades, no són totes autòctones, ja que «en bastantes ocasiones tienen un origen común con las españolas, e incluso con las gallegas y portuguesas» (Massot 1962: 431). Opinió que mantenia, passats els anys: «continuu pensant, malgrat les opinions de Francesc de B. Moll, que n'hi ha un nombre important [de gloses], bé que quantitativament no gaire elevat, que tenen orígens més llunyans [de Mallorca], ja que en trobam paral·lels en castellà o a la resta dels Països Catalans» (Massot 1997: 11). També volia il·lustrar les analogies existents entre gloses mallorquines i menorquines, un fet estranyament ignorat o negat fins aleshores.

21 Catalogada en un article posterior amb el núm. 32-e, era recollida a Pòrtol, el 1959 (Massot 1964: 112).

Aquesta incursió seva en l'estudi de la cançó curta ens serveix ara a nosaltres per constatar que havia tingut l'ocasió i la curiositat de recollir més d'una glosa. Per exemple, dues d'emparentades amb el plany de Melibea «La media noche es pasada / e no viene, / sabedme si hay otra amada / que lo detiene», la primera, «recogida personalmente hace tres años de una vieja sirvienta de Felanitx», és a dir, la minyona del besoncle Melcior Massot i Planes (Palma, 1870-1953),²² na Catalina Puig i Barceló, traspasada el 1960, que fa com segueix:

La queda han tocada,
mon bé no és vengut;
ditzosa la dama
que l'ha entretingut.

I la segona, en llengua castellana, «recogida también por mi en Estellencs»:

Señoras, las once son
Y Pepe no ha venido;
¿quién será la picarona
que me lo será entretenido? (Massot 1962: 431-432).

Tanmateix, quan l'article es deté a confrontar 122 gloses menorquines²³ amb altres tantes de mallorquines, en un exercici comparatiu que no havia assajat ningú, l'autor es conforma amb un avís general: «Las cancioncillas mallorquinas que citamos proceden de nuestros ficheros de folklore» (Massot 1962: 431, nota 62). Fitxers nostres? Materials seus afegits als de Massot i Planes? També tindria fitxades, probablement, les cançons curtes de Marià Aguiló. Recordem que durant el curs 1962-1963, havent ingressat ja al monestir de Montserrat, va treballar de valent amb les gloses d'Aguiló que havien anat a parar a les bones mans del filòleg i editor Josep M. de Casacuberta, unes 4.000 peces que ell va reduir a 994 per tal d'amotllar-se al format de la Biblioteca Folklòrica Barcino (Massot 1985).²⁴ Els materials d'Aguiló eren

22 Organista de la parròquia de Santa Eulàlia. «Des de ben petit, el meu germà havia anat a casa seva, en assídues visites familiars» (B. Massot 2021). Na Catalina va passar els darrers anys de vida a la casa pairal de Pòrtol amb la *senyoràvia* Antònia Capó i Garau (Pòrtol, 1875-1966), vídua de Josep Massot i Planes.

23 Copiades, diu ell, de la primera edició del cançoner d'Andreu Ferrer i Ginard (Ferrer 1922).

24 Casacuberta, traspasat el febrer de 1985, no va arribar a conèixer el llibre que Massot dedicava a la seva memòria: «Haig d'agrair de tot cor a Josep M. de Casacuberta la confiança que em manifestà en els meus anys d'estudiant universitari, posant a la meua disposició el material folklòric de Marià Aguiló i confiant-me'n l'edició de les corrandes» (Massot 1985: 34). Entre els cursos 1970-1971 i 1973-1974, Massot va impartir «Romancer tradicional a Catalunya», «Teatre català antic» i «El cançoner tradicional a Catalunya» per al Departament de català que dirigia Antoni Comas a la U. de Barcelona. Amb el mateix doctor Comas va matricular també la tesi doctoral *La cançó popular monotròfica a Mallorca* (el 30 d'abril de 1971), tesi que finalment no va poder dur a terme.

el millor complement a l'obra folklòrica del seu avi i a la col·lecció del P. Ginard:

Penso que aviat podré començar a donar a conèixer els resultats de les recerques que des de fa prop de dinou anys he anat realitzant sobre la cançó popular de Mallorca des dels seus diversos punts de vista. Això em permetrà, si no vaig errat, de contribuir d'una manera notable –especialment a partir de materials inèdits de Maria Aguiló i del meu avi Josep Massot i Planes, i de tot el material publicat que m'ha arribat a les mans– a conèixer, si més no, un bon nombre de les peces que manquen al recull de Ginard (Massot 1980: 258).

I novament, al pròleg que acompanya les *Cançonetes mallorquines* d'Aguiló, acabat de redactar l'11 de juliol de 1982:

A les notes [...] faig constar, sempre que puc, altres edicions o paral·lels, sobretot basant-me en el material del *Cançoner musical de Mallorca* (CMM) en curs de publicació, recollit pel meu avi Josep Massot i Planes i ampliat considerablement per mi amb versions literàries procedents de la tradició oral i de publicacions anteriors (Massot 1985: 33).

«En curs de publicació»: és a dir que no havia perdut l'esperança de prosseguir, tard o d'hora, el CMM de la seva joventut. Si em permeteu l'anècdota, jo mateix l'he sentit explicar que, si no fos per la càrrega d'obligacions que portava a sobre, la seva il·lusió seria poder enllestir l'obra del CMM, especialment difícil per a qui no entengués, com ell, els materials de l'avi Josep: «Com era carter, de vegades apuntava sobre la marxa les cançons que li dictaven, amb quatre traces al puny d'una camisa!».

Anem acabant. Qüestió primordial, de cara a aquesta XVII Trobada del GEE, era si s'havia conservat el material recollit pel jove Massot. Fetes les indagacions oportunes a l'arxiu familiar, gràcies a la bona disposició del seu propietari, en Biel Massot i Muntaner, han aparegut en un examen superficial unes quantes quartilles amb lletres de cançons corresponents als temes indicats més amunt, però també amb una balada que no teníem localitzada, *A la plaça fan ballades* (IGR 1064). Tot són lletres. A les informadores de més amunt, na Francesca Vidal *Xibil·liva* i na Margalida Cabot *Freixura*, cal afegir-hi ara la germana d'aquesta, Francesca Cabot, coneixedora d'un *Comte de Raixa* (IGR 0503, *Conde Alarcos*), i la seva mare, Margalida Montaner Massanet (Palma 1918-2011).²⁵ Val a dir que es tracta d'un material dispers, no pas aplegat en una sola carpeta, probablement a causa del vell projecte de fondre-ho tot en un únic CMM. Caldrà insistir en l'escorcoll.

La voluntat de pertànyer a la comunitat benedictina de Montserrat va orientar la vida de Josep Massot i Muntaner per un camí prou diferent al que hagués pogut pensar ell durant els anys 1959-1961. De totes maneres, l'arxiver curador de l'OCPC, l'editor i estudis d'aquella magna empresa cultural, així com del

²⁵ Com és sabut, la mare del P. Massot era de cognom Montaner. «Persona d'empenta i timó de la casa fins al darrer any» (B. Massot 2021), havia auxiliat el seu marit en matèria d'infermeria.

seu fundador Rafael Patxot, dels seus millors col·lectors –Baltasar Samper, Mn. Joan Sala i Salarich, Palmira Jaquetti, etc.–, en definitiva, la figura admirable del P. Massot, a qui hauríem volgut dedicar en vida la XVII Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics, no és sinó la prolongació natural d'aquell estudiant de Lletres que, dotat d'una capacitat de treball i d'un esperit crític desacostumats per a la seva edat, va emprendre l'arregleja i l'estudi del cançoner popular de Mallorca.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BOVER, August; LLANAS, Manuel (eds.) (2015): *Saviesa i compromís. Nou entrevistes a Josep Massot i Muntaner*, Barcelona, Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'Institut d'Estudis Catalans.
- CID, Jesús A. (2012): «Diego Catalán. De los campos del Romancero al olivar de Chármartin», *Revista de Filología Asturiana*, núm. 6-8 (2012), p. 109-151.
- COLOMER, Josep M. (1978): *Els estudiants de Barcelona sota el franquisme*, vol. I, Barcelona, Curial.
- COLÓN, Germà; MARTÍNEZ, T[omás]; PEREA, M. Pilar (2004): *La cultura catalana en projecció de futur. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I.
- FERRER, Andreu (1922): *Cançonetes menorquines*, Artà, Tip. Catòlica de A. Ferrer Ginart.
- GINARD, David (2021): *Josep Massot i Muntaner. El combat per la història*, Palma, Lleonard Muntaner.
- MANENT, Albert (1995): «Josep Massot i Muntaner, monjo, historiador i polígraf», *Avui*: suplement «Cultura» (8 de juny de 1995), p. VIII-IX [Reed. a Jordi MANENT 2021: 61-71].
- MANENT, Jordi (coord.) (2021): *El monjo, l'historiador i l'editor. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MARTÍ, Joan; MORAN, Josep (2012): *Bibliografia de Josep Massot i Muntaner*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MASSOT, Biel (2021): «Evocació familiar», *Diario de Mallorca*, suplement cultural «Bellver» (21 de novembre de 2021). En línia: <<https://www.diariodemallorca.es/bellver/2021/10/21/evocacio-familiar-58610905.html>> [Consulta: abril de 2023].
- MASSOT, Josep (1960): «El Romancero balear», *Atrio. Filosofía y Letras*, núm. 1 (febrer de 1960) [p. 28-30].
- (1961): «El romancero tradicional español en Mallorca», *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, núm. 17, quaderns 1 i 2 (1961), p. 157-173.
- (1962): «Sobre la poesía tradicional catalana», *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, núm. 18, quaderns 3 i 4 (1962), p. 416-469.
- (1964): «Aportació a l'estudi del Romancer balear», *Estudis Romànics*, núm. 7 (1959-1960 [1964], p. 63-155; en tiratge a part: Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1964.
- (1980): «Cançoner popular de Mallorca, Replegat i ordenat, amb nombroses variants, pel P. Rafael Ginard Bauçà...», *Estudis Romànics*, núm. 16 (1971-1975 [1980]), p. 258-259.

- (1984): «Josep Massot i Planes i la cançó popular», dins Josep MASSOT I PLANES, *Cançoners musicals de Mallorca*, a cura de Baltasar BIBILONI i Josep MASSOT I MUNTANER, Palma, Caixa de Balears «Sa Nostra».
- (1985): *Cançonetes mallorquines recollides per Marià Aguiló*, Barcelona, Barcino.
- (1997): «Pròleg» a Antoni GILI, *Aportació al cançoner popular de Mallorca. Tom IV. Glosades, codolades i romancer*, Palma, El Tall, p. 9-12.
- (2008): *Escriptors i erudits contemporanis. Vuitena sèrie*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2012): *Escriptors i erudits contemporanis. Onzena sèrie*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ROCA, Rafael (2021): «Bibliografia de Josep Massot i Muntaner», dins Jordi MANENT (coord.) (2021 [referenciat més amunt]), p. 449-540.
- RTLH-4 (1970): *Romancero tradicional de las lenguas hispánicas (español-portugués-catalán-sefardí)*, vol. 4. *Romances de tema odiseico*, 2, a cura de Diego CATALÁN et al., Madrid, Cátedra Seminario Menéndez Pidal/Gredos.
- RTLH-7 (1975): *Romancero tradicional de las lenguas hispánicas (español-portugués-catalán-sefardí)*, vol. 7. *Gerineldo; el paje y la infanta*, 2, a cura de Diego CATALÁN i Jesús Antonio CID, Madrid, Cátedra Seminario Menéndez Pidal/Gredos.
- TEMPORAL, Josep (2017): «Josep Massot i Muntaner», dins Carme ORIOL i Emili SAMPER (eds.), *Història de la literatura popular catalana*, Alacant/Palma/Tarragona, Publicacions de la Universitat d'Alacant/Edicions de la Universitat de les Illes Balears/Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, p. 144-158.